ژیان لە پێناوی گێڕانەوەدا

چەند قسەیەک لەسەر ڕۆمانی (سوەیلا)ی شارامی قەوامی

جەبار سابیر
(سلێمانی)

لە گۆشەنیگای سۆسیۆلۆژییەوە شار بەرئەنجامی پەرەسەندنی خۆبەخۆ و پێگەییوی کۆمەڵگەی بەشەرییە و، لێرەشەوە هۆکانی بەرهەمهێنان کاریگەرییەکی بەرچاویان لەسەر پێشکەوتن و ڕسکانی فۆڕمی شارەکان هەبووە. هاوشان لەگەڵ ئەو پێشکەوتنانەدا ئەدەبیش هەنگاوی هەڵهێناوە و ڕۆڵ و نەخشی لەو پێشکەوتنانەدا هەبووە و بەپێچەوانەوە ئەو پێشکەوتنانەش کاریان کردۆتە سەر تەواوی ژانرەکانی ئەدەب و هونەر بە گشتی، کە زۆرێک لەو ژانر و ڕێبازە ئەدەبی و هونەرییانە بۆ خۆی بەرئەنجامی دروستبوونی شارەکانن بەم فۆڕمەی ئێستایانەوە.

بەر لە داهاتنی پیشەسازی کاغەز و شۆڕشی پیت، یا دروستتر بڵێین دۆزینەوەی پیتی چاپ لەلایەن گۆتێنبێرگی ئەڵمانییەوە لە ساڵی (١٤٤٨) مرۆڤ نەیدەتوانی زۆرتر پەنا بۆ نووسین بەرێ و زیاتر پشتی بە یادەوەری خۆی دەبەست، تەنیا لە ڕێگەی شیعر و داستانە شیعرەوە گوزارشتی لە دنیاو کەینونەی خۆی و ڕووداوەکان دەکرد و هەر لە ڕێگەی شیعرەوە سروشتی ڕاڤەکردووە، ئەمەش لەلایەک بۆ خۆش بەدەستەوەهاتنی بابەتەکە لە ڕێگەی شیعرەوە و لەلایەکی تریش بۆ ئەوە دەگەڕایەوە کە خەڵک دەیانتوانی لەدوای خوێندنەوەی بابەتەکە لە یادەوەرییاندا بیهێڵنەوە و سینە بە سینە بیگوازنەوە، تا بەوە گەیشت بخرێتە سەر پەڕەی کاغەز. مرۆڤ هەوڵێکی زۆری داوە بۆ ئەوەی شتێک دابهێنێ و بتوانی لەسەری بنووسرێ و گران نەکەوێ لەسەری، چونکە تەواوی فەلسەفە و پەڕاوە ئاسمانی و میراتەکانی تری ئەدەب و هونەر لەسەر پێستی گیانداران بەتایبەتی ئاسک نووسراونەتەوەو ئەوەش دەست هەموو کەس نەکەوتووە و تەنیا پادشا و دەسەڵاتداران توانیویانە دەستی بخەن و بەمجۆرە ئەوەی کە دڵبەستەی ئەوان نەبووبێ فەوتاوە و بە ئێمە نەگەیشتووە، بەڵام داهێنانی کاغەز و دواتر پیتی چاپ ئەرکێکی گەورە و سەنگینی لەکۆڵ مرۆڤ کردەوە و خزمەتێکی پیرۆزیشی بەتەواوی بەشەر و ڕابردوو و داهاتووی بەشەر گەیاند.

لێرەوە داهاتنی کاغەز و دۆزینەوەی پیتی چاپ و بەرەو پێشچوونی پیشەسازی چاپ و چاپەمەنی و کۆبوونەوەی فراوانی مرۆڤ لە دەوری یەکتر و لە شارەکاندا هەم گۆڕانی لە کایە کۆمەڵایەتییەکاندا چێکرد، هەم لە کایە هونەری و ئەدەبییەکاندا پێشڤەچوونی هێنایە گۆڕێ. ڕۆمان کە لای هەندێک زادەی بۆرژوازییەتە، بەرئەنجامی شار و پێشکەوتنی شارەکانە و لە ڕەوتی بەرەو پێشچوونی خۆیدا تا بە ئەمرۆش دەگات بەسەر تەواوی ژانرەکانی ئەدەبدا زاڵە و، لەدوای ڕۆمانەوە ژانرێکی ئەدەبی تر دروست نەبووە جێ بەو چۆڵ کات، واتا مرۆڤ

نەگەیشتۆتە قۆناغی پۆست ڕۆمان.

بە بڕوای شارەزایانی بواری ڕۆمان، ئەو گۆشە و کەلەبەرانەی مێژوونووسان لای لێ ناکەنەوە ڕۆماننووسان بەرجەستەی دەکەن و لێرەوە ئەرکی ڕۆمان زیندووکردنەوەی ئەو چرکەساتە لە یادکراوانەیە کە مێژوونووسان نەیاننووسیوە، مێژوو یا دەسەڵاتدار دەینووسێ یا بێدەسەڵات، لەو ناوەشدا ڕاستی و دروستی ڕووداوەکان ون دەبن و هەرکەسە و یا هەرچینە و لە بەرژەوەندی چینەکەی خۆی مێژوو دەنووسێت، مارکس پێیوایە مێژوو جگە لە ململانێی چینەکان شتێکی تر نییە، بەڵام ڕۆمان واقیعەکە وەک ئەوەی هەیە بە شێوازێکی فەنتازی و باڵادەستی خەیاڵ دەنووسێتەوە و نە بەسەر شتەکاندا بازدەدات نە لە بەرژەوەندی لایەک دەنووسێت و نە لایەنگری لایەک دەکات.

شارامیش لەم ڕۆمانەدا هەمان شێوەی ڕۆماننووسانی دنیا چرکەساتە ون و نادیارەکانی مێژووی نەتەوەکەمان لەم پارچەیە دەنووسێتەوە و لێرەشەوە ڕەخنەیەکی زۆری ئاراستەی ئەم کۆمەڵگەیە کردووە کە چەند دڵڕەقانە ڕەفتار لەگەڵ دیاردە و ڕووداوەکاندا دەکات. وەک چۆن میلان کۆندێرا لە هەردوو ڕۆمانی (بەهاری پراگ) و (ئاهەنگی ماڵئاوایی)دا ڕەخنەکانی ئاراستەی کۆمەڵگەی چیکی دەکات.

ئێمەی کورد بە درێژایی مێژوو بەهۆی ڕووداوە سیاسییەکانی دنیاو ناوچەکەوە لە هەموو بەرەو پێشچوونێک بێبەش بووین و، گوندەکانمان نەبوونەتە گوندێک وەک گوندەکانی وڵاتانی ئەوروپا و شارەکانیشمان تەنیا ناویان شارە و وەک فۆڕم و پێوەندی کۆمەڵایەتی، وەک پیشەسازی و سیماکانی تری ژیاریش هەر لە گوند دەچن، بۆیە سەرپاکی ئەدەبی کوردی بگەڕێی تا نیوەی دووەمی سەدەی بیست جگە لە شیعر شتێکی تری بەرهەم نەهێناوە. گەر بە وردی لێی بکۆڵینەوە لە تەواوی کوردستانی گەورەدا تا سەرەتای پەنجاکانی سەدەی بیست یەک تاکە ڕۆمانت بەرچاو ناکەوێت، کە دیارە ئەمەش هۆکاری خۆی هەبووە و کورد هەمیشە لە حاڵەتی بەرگری و کۆڵبەکۆڵێدا بووە و لە کوێ پەرژاوێتییە سەر ئەوەی بزانێ لە دنیادا ڕۆمان هەیە، چیرۆک هەیە، یا شتی تر.. لەلایەکی تریشەوە دروستبوونی شارەکان و فۆڕم وەرگرتنی لەوێوە دەست پێدەکات. ڕۆمانی (ژانی گەل)ی ئیبراهیم ئەحمەد ڕاڕاییەکە لەنێوان شار و گونددا، لەوێدا نووسەر بە وریاییەوە مامەڵە لەگەڵ شوێندا دەکات و ناتوانێ زۆر پێداگری بکات لەسەر ئەوەی کە شوێنی ڕووداوەکان شارە، بەڵام دەڵێت گوندە و وێنای سروشتی گوندەکە دەداتە خوێنەر.

ئەمەش دیارە بۆ ئەو سەردەمە دەگەڕێتەوە و ئەوکات گەر کەشی ڕۆمان یا هەر نووسینێکی ئەدەبی کەشێکی گوندی و زمانێکی کشتوکاڵی نەبوایە پەسند نەدەکرا، دواتر ئەو نووسینە و خاوەنەکەی خۆیان بە بەشێک لە خەبات و تێکۆشانی میللەتەکەیان زانیوە و ئەدەبیات وەک چەکێکی کاریگەر بۆ لە ڕووڕاوەستانی دوژمن و هاندانی خەڵکی نەتەوەکەیان بینیوەتەوە و ئەرکی سەرشانی خۆیان ڕاپەڕاندووە. ئەو سەردەمانە ڕۆیشتن و لەگەڵ خۆیان زۆر شتیان برد و سەردەمی نوێش بۆ ئێمەی کورد بەتایبەتی کۆتایی سەدەی بیست و سەرەتای ئەم سەدەیە، ڕەنگە زۆری لە هەگبەیدا بێت کە دیارە قسەی ئێمە لێرەدا لەسەر ئەدەبە و لە ئەدەبیشدا باسەکەمان لە دەرگای ڕۆمان دەدات و ڕۆمانی (سوەیلا) دەکاتە ئامانجی قسەکردن. (سوەیلا) ڕۆمانێکی تاڕادەیەک درێژ و یەکەم کاری (شارامی قەوامی)یە، کە پێدەچێت سەرەتایەکی درەوشاوە بێت هەم بۆ خودی شارام هەم بۆ ڕۆمانی کوردی.

ڕۆمانی سوەیلا هەر بەناوی یەکێک لە کارەکتەرەکانییەوە ناونراوە و هەر ئەویش فاکتەری نووسینی ڕۆمانەکەیە، کە نووسەر لە ڕێگەی فلاشباکەوە و بەپشت بەستن بە زەنگلێدانەکانی سوەیلا بۆ گێڕەرەوە واتا خودی نووسەری ڕۆمانەکە، ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە و بەمجۆرە ئەم ڕۆمانە لە دەرگای دەیان دیاردە و ڕووداوی گرنگ دەدات... پێدەچێت دوای ساڵانێکی دوور و درێژ گێڕەرەوە و کەسی هاوەڵی کە لە وەختی نووسینی ڕۆمانەکەدا لە تەنیشتییەوەیەتی پێک گەیشتبێتن و سەربوردەی خۆی و عەشقی ناکام و بارودۆخی کۆمەڵگەکەی بۆ بگێڕێتەوە. پێشتر ئاماژەمان بەوەدا کە ڕۆمان زادەی بۆرژوازییەت و بەرئەنجامی دروستبوونی شارەکانە و ئەم ڕۆمانەش یەکێکە لەو ڕۆمانە دەگمەنانەی کە لە شاردا نووسراون و خەم و دیاردەکانیش هەر زادە و هەڵقوڵاوی شارن.. کە دەڵێین دەگمەن مەبەستمانە بڵێین ئەم ڕۆمانە و ڕۆمانەکانی بەختیار عەلی تەواو هەڵقوڵاوی شارن، چونکە لەم ڕۆمانە و ئەوانەی بەختیار عەلیشدا باس لە دیاردەگەلی وەک موعتاد بوون هەتیو بازی یاخی بوون و شۆڕش هەڵگیرساندن و پارک و سینەما و باڵەخانەی گەورە، گەورە دەکرێت.

ژیان خۆی جۆرێکە لە تەکنیک، هونەری ژیان ئەو تەکنیکەیە کە ئینسان ئاراستە دەکات و دەتوانێ بەپێوە بوەستێ، ئەم تەکنیکەش یان کۆمەڵگەیەکی تەندروست فێرت دەکات، یان ئیدیە و بەرنامەیەکی دیاریکراوی سیاسی. هەرکامیان بێت گرنگ ئەوەیە تەکنیکێک هەیە بۆ بەڕێوەچوونی ژیان، ڕۆمان و هەر کارێکی ئەدەبیش کە هەڵقوڵاوی ژیان و دەرهاویشتەی ئەم ژیانەن برِبڕەی پشتیان تەکنیکە و خاڵی هەرە بەهێزی ڕۆمان لە تەکنیکدایە، تەنانەت شێوازی نووسەریش هەر تەکنیکە و هەر نووسەرە و شێواز و تەکنیکی خۆی هەیە و ئەوی چەند ڕۆمانێکی گابریل گارسیا مارکیزی خوێندبێتەوە دەزانێ ئەم نووسەرە گەورەیە بایەخی گەورەی داوە بە تەکنیک، جیا لەوەش لە ئێستادا ڕیالیزمی ئەفسووناوی زاڵە بەسەر هەر جۆرە گێڕانەوەیەکدا لە دنیادا.

تەکنیکی ئەم ڕۆمانەش تەکنیکێکی ئاڵۆز و تێکچڕژاوە و کتومت ئاڵۆزییەکانی کۆمەڵگەی کوردی، تەکنیکی ئەم ڕۆمانە کار لەسەر ژیانی ڕۆژانەی ئینسان دەکات، ئەمە لای فارسەکانیش هەروایە، نەک هەر فارس و کورد بەڵکو مرۆڤی ڕۆژهەڵاتی بەگشتی پەیوەستە بەژیانی ڕۆژانەی خۆیەوە، ئەمەش نەک هەر لەنووسین و کاری ئەدەبیدا بەڵکو ڕەنگدانەوەی بەسەر تەواوی بوارەکانی تری ژیانییەوە هەیە. لە پڕ گێڕەرەوە دەگۆڕێت و تۆ پێی نازانی، ڕووداو دوای ڕووداو دێت و ناچاری دوای کەوی، وەک چۆن خێزانێکی کوردی بێ سەروبەر قسە دەکەن و قسەی یەکتر دەبڕن، بەڵام ئەم قسەبڕینانەی ڕۆمانی سوەیلا جوانییەکی بێ وێنەی بەخشیوەتە ڕۆمانەکە و بەردەوام سەرت لێ تێکدەدەن و بە ئاستەم جیای دەکەیتەوە کە کام کارەکتەر قسەت بۆ دەکات و چیرۆکەکەت بۆ دەگێڕێتەوە. ئەم تەکنیکە لای هەندێک کەس بەکاریگەری ڕۆمانی فارسی دەچوێنێت، بەڵام وەک پێشتر ئاماژەم پێدا ئەم تەکنیکە پڕ بەپێستی کۆمەڵگەی کوردییە و دەبێ ڕۆمانی کوردی هەروابێت، تۆ بڵێی ئەو گێژاو و قەیرانە یەک لەدوای یەکانەی ئەم کۆمەڵگەیەی تێکەوتووە چۆن لێبکدرێتەوە جگە لەوەی پەنا بۆ ئەم تەکنیکە بەریت. بۆیە مۆرکی کوردانەی ئەم ڕۆمانە لەو تەکنیکە ئاڵۆزەیەوە دەردەکەوێت و جگە لەوەش زەمانە و زەمینی ڕووداوەکان و ئاخافتنی کارەکتەرەکانیش نەک هەر کوردین بگرە هێندە سادە و ساکارن، کە جیای ناکەیتەوە لە زمانی سەرەتایی ئینسان. کەسەکان لەم ڕۆمانەدا کەسی ئاسایی ناو کۆمەڵگەن و گوێ بە دنیا نادەن و سەرگەرمی گوزەراندنی ژیانی ئاسایی ڕۆژانەی خۆیانن و (یەدێ و عەبە) کە زۆرترین پانتایی ڕۆمانەکەیان داگیر کردووە نموونەی دوو ئینسانی کوردن کە ڕۆماننووس لە ڕێگەیانەوە هەم وەک قسەکەر و هەم وەک گوێگر قسەی خۆیان بۆ ژیان هەیە.. ئەم کەسایەتیانە هەمیشە بەختەوەرن و تا زەمەن دەگاتەوە سەر چرکەساتی گێڕانەوەکە ئەوان گرفتێکیان نییە و لە کاتی گێڕانەوەدا بوونەتە بەشێک لە گرفتەکانی دنیا.

شوێنی دەستپێکردنی ڕووداوەکان شاری سنەیە، بەڵام نووسینەوەی لە شاری تارانی پایتەختی کۆماری ئیسلامی ئێرانە، ڕووداوەکان بۆ کۆتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو سەردەمی جەنگی عیراق/ ئێران دەگەڕێنەوە و دیسان گێڕەرەوە دەگەڕێتەوە بۆ دەورانی منداڵی و هەرچی دیاردەی کۆتاییەکانی دەسەڵاتی شا و هاتنە سەر کاری کۆماری ئیسلامی و بارودۆخی کوردە لەو سەردەمەدا دەیداتە بەر نەشتەری ڕەخنە و ئەو دۆخەت وەک وێنەگرێکی سینەمایی کارامە دەخاتە بەردەست بە جۆرێک هەست بە ژان و ئازاری مرۆڤەکان بکەیت لە وەختی خوێندنەوەدا.

تانوپۆی ئەم ڕۆمانە بەهۆی جوانی کچێکەوە بەناوی سوەیلا، کە ئارام واتا گێڕەرەوە چاوی پێیدەکەوێت کە لە تەمەنی دە ساڵیدا دەچنرێت و جگە لە چەند جارێک بینینی کورتخایەن ئیتر تەنیا تەلیفۆن دەنگیان بە یەکتر دەگەیەنێت و ئارام عەشقی سوەیلا موعتادی دەکات و لە دۆزەخەکانی ژیانی نزیک دەخاتەوە، ئارام لەسەر قەرەوێڵەی نەخۆشخانە دانیشتووە و باسی سوەیلا و دەورانی منداڵی بۆ عەبەی هاوڕێی دەکات. جگە لە لایەنی جوانکاری مەبەستی سەرەکی ئەم ڕۆمانە لێدانە لە زۆرێک لە دیاردەکانی ناو کۆمەڵی کوردەواری، فەریدە ژنێکە و لە کۆڵانی ماڵی ئارام تەنیا لەبەر ئەوەی بۆ ئارەزووەکانی خۆی دەژی گەلەکۆمەی لێدەکەن و دەری دەکەن.. شۆڕش دوای سەرکەوتنی جەنگی ناوخۆ دەباتە شارەکانەوە و دواتر حکومەتی ناوەندی بە زۆری هێز شۆڕشگێڕان دووردەخاتەوە، لێرەدا ڕۆماننووس زۆر وریایانە باس لە دیاردەیەکی ترسناک دەکات کە نەک هەر ئێمەی کورد، بەڵکو تەواوی میللەتانی ئەم ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستە ئالوودەی بوون و پێش ناچێت وا زوو لەو پەتایە ڕزگارمان بێت، ئەویش شیرین کردنی خوێن و کوشتنە لەبەرچاوی منداڵ (مەرگدۆستی) necrophilia ئەم دیاردەیە تەنیا هەر منداڵ بەدبین و ڕەشبین ناکات، بەڵکو لە هەست و نەستی منداڵدا ڕق و کین دەچێنێ و مرۆڤ لەسەر یەکتر سڕینەوە و لەناوبردنی

یەکتر ڕادەهێنێ و بەمجۆرە لەم ڕۆمانەدا دەبینی منداڵەکان بەو تەمەنە هەرزەکارییەوە دەچنە بەرەی جەنگ و دەبنە پێشمەرگە و بەشداری شەڕی ناوخۆ و شەڕی حکومەتی ناوەندی دەکەن، لەکاتێکدا لە دنیای ڕۆژئاوادا ئەو تەمەنە تەمەنی گەڕان و پشکنینی ڕاز و ڕەمزەکانی دەوروبەرەو منداڵ فێری دەیان و سەدان هونەر و تەکنیکی زانستی دەکەن و ژیاندۆستی (bayophilia) لە هەستیاندا دەچێنن.

لەلایەک ئاستی خزمەتکردنی حکومەت لە تاران و سنەدا دەخاتە ڕوو لەلایەک بێدەربەستی کۆمەڵگەی کوردی دەداتە بەر ڕەخنە و لەنێوان تاران و سنەدا خەیاڵەکانی ڕۆماننووس پەرت دەبن و زۆرجار وا دەزانی باسی تارانە کەچی دواتر بە شوێنەکاندا تێدەگەی ئەوەی باسی دەکات سنەیە نەک تاران. لە شاری تاراندا خەڵک سەرقاڵی پەیداکردنی نانە و لە سنەش خەڵک خەریکی هەتیوبازی و قومارباری و ژنبازین و هەردەم چاودێری ژیانی یەکتر دەکەن و بەکەوتنی یەکتر بەختەوەر دەبن، کە نووسەر هەموو ئەوانەی لە فۆڕمی هونەریدا بەرجەستە کردووە و وەک ئەوە وایە فیلمێکی سینەمایی ببینی.. جیل دۆلۆز پێیوایە هیچ کارێکی هونەری لە ئارادا نییە ئاماژە نەکات بۆ دەروویەک لە ژیان، ئەمەش مانای دەبێت لە سەروو هەموو فەنتازیا و جوانکارییەکەوە کاری هونەری و ئەدەبی ئاوڕ لە ژیانی خودی نووسەر و کۆمەڵگەکەی بداتەوە، ناکرێت ڕۆمانێک بنووسی و بەخوێنەر نەڵێی زەمان و زەمینی ڕووداوەکان کوێیە، پێی نەڵێی خۆم کەسێ بووم لە کارەکتەری ڕووداوەکان وەک دەڵێن: ڕۆمان بەشێکی بچووکە یان بچووککراوەیەکە لە ژیانی نووسەرەکەی... بەو مانایەی هەر کەسێک چیرۆکێ یان ڕووداوێک دەکاتە ڕۆمانێ ناشێ خۆی لەو ڕووداو و چیرۆکەدا بوونی نەبێت و ڕۆڵی سەرەکیشی نەبێت.

زەمەن لەم ڕۆمانەدا زۆر بە خێرایی تێپەڕ دەبێت و مرۆڤەکان بەخانەی فەرامۆشی دەسپێرێ، ئەوان فریاناکەون یادەوەرییەکان بنووسنەوە، فریاناکەون عاشق بن و بگەنە مەعشوقەکانیان، ڕاناگەن بەشداری شۆڕشەکان بکەن و بۆیان نالوێ وەک گەنجێک، وەک پیاوێکی تەواو، وەک کچێ یا ژنێ، یاخود پیرەمێرد و پیرەژنێک تاموچێژێک لە ژیان بکەن... چرکەکانی زەمەن هێندە خێران تەنیا دەتوانین ڕووداو و کارەساتەکان بنووسینەوە و لەسەر پەڕەی دڵ بیانپارێزین. زەمەن گوێ ناداتە ئەوەی مرۆڤ فریا دەکەوێ یان نا، ئەو دەڕوات و دەبێ ئێمەش کوێرانە دوای کەوین، هەر هێندەی چاومان کردەوە ئیتر گیرۆدەی کابووسی هەتاهەتایی دەبین و سەرمان بەدیار یادەوەرییەکانەوە سپی دەبێت. زۆرجار ڕەنگە شکستی شۆڕشی نەتەوەیەک ئینسان کەنەفت کات و شێت و وەیلانی کات، زۆر کاتی تریش ئینسان هەموو شتێک دەخاتە لاوە و تەنیا عەشقی کچێک یاخود ژنێک بەسە بۆ ئەوەی لە هەموو دەوروبەری دابڕێت و ئیتر لای ئەو وڵات و نیشتمان و نەتەوە ئەرزشێکی نییە، ئیتر مرۆڤ تێکەڵەیەکە لە کابووسی مەرگ و ژیان لە عەشقی خاک و عەشقی ژن، لە سروشت و دیاردەکان. ئارامی پاڵەوانی ڕۆمانەکەش ناخی هێندە سیخناخە لەو یادەوەرییە تاڵ و سوێرانە لە پەلوپۆ کەوتووە و خۆی دەخواتەوە و خۆبەخۆ دەدوێ و ڕاڤەی ژیان و بوونی خۆی دەکات.. «چرکەکان وەک خۆیان تێپەڕ ئەبن و گوێ نادەنە دۆخی ئێمە. دەربایسی ئەوە نین کە ئێمە ماوەیێکی ئێجگار کورتمان هەیە بۆ قووڵبوونەوە لە نیگاییێک، یان بەهیوایین مانگ و ساڵەکانی زیندان بە قەڵەمباز تێپەڕ بن. جاری وا لە مەودای دوو زەنگی تلیفۆندا زەمەن خەوی لێدەکەوێ و دوایین شەوی دیداری خۆشەویستێک بەچاو تروکانێک ئەڕوا. مرۆڤ بۆ تێپەڕکردنی زەمەنە ناخۆشەکان خۆی بە گەمەی جۆراوجۆرەوە سەرقاڵ ئەکات. دەیەوێ بەیاری خۆی لە ساتە تۆقێنەرەکان دوورخاتەوە، یان بۆشایی نێوان ئێستا و ساتە پرشنگدارەکانی داهاتووی پڕکاتەوە، بەڵام یاری هەرچەندەش داخورپێنەربێت ناتوانێ کابووسەکان لەبیر بەرێتەوە. لە نێوەڕاستی خۆشترین گەمەدا خەم داتدەگرێت و لە کۆڵت نابێتەوە.»ل٤٤

مرۆڤ هەمیشە لە ترسێکی بەردەوامدا ژیان بەسەر دەبات و هەر خودی ئەو ترسەش وادەکەن مرۆڤ لە هیچ کارێکدا سەرکەوتوو نەبێت. کە دەگەیتە سەردەمێکی خۆش ناتوانی چێژ لە خۆشییەکانی وەرگری و هەمیشە بیرت لای ڕۆژگارە ناخۆشەکانە و ترسی گەڕانەوە بۆ ئەو ڕۆژگارانە بەرۆکت بەرنادات و دەبیتە دێوەزمە.. «ترسی گەڕانەوە بۆ بارودۆخە تاڵەکان و نەگەیشتن بە ساتە خۆشەکانی ئاوات کابووسی ئەزەلی ئینسانە. مرۆڤ تێکەڵێکە لە خەون و کابووسی مەرگ..» هەمان لاپەڕە. کاتێک مرۆڤ بەهۆی هەر ڕووداوێکەوە دەخرێتە زیندانەوە و دواتر حوکمی مەرگی بەسەردا دەدرێ کە زیاتر لەم وڵاتانەی ناوچەی ئێمەدا لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی و سیاسییە، ئەو چەند ڕۆژ و مانگ و ساڵەی ناو زیندان فێری دەیان پیشە دەبیت و بە هەر هۆکارێک

بێت دەیەوێ خۆی لەو کابووسی مەرگ و پەتی سێدارە دوورخاتەوە، دەیەوێ لە بیری خۆی بەرێتەوە کە مەحکومە بە لە سێدارەدان، ئاخر ئینسان تاقە کائینێکە کە حەزێکی لە ڕادەبەدەری بۆ ژیان هەیە و هەرچی شتی دنیایە دەیخاتە خزمەتی مانەوەی خۆی، وەک چۆن ئەفسانەکان دەگێڕنەوە کە ئەنکیدۆ بە دوای گیای نەمریدا دنیا گەڕاوە، یان شەهرەزاد هەزار و یەک شەو هەر شەوەی چیرۆکێکی بۆ شەهرەیار گێڕاوەتەوە بەخاتری کەمێک مەرگی دواکەوێت، بەڵام یاسای ژیانە و مرۆڤ هەرچی بکات مەحکومە بە مەرگ ئیتر لێرەو لەوێ بەهۆی دەسەڵاتەکانەوە جۆر و شێوەی مەرگەکە دەگۆڕێت..» کە مەرگی بیر دەکەوێتەوە، خۆی بە خەمی قەرزەکانییەوە خەریک دەکات. مەترسی دوژمن دێنێتەوە یادی خۆی، خۆی لە دووکەڵا نوقم دەکات، بەڵام هەموو ئەمانە ساتەوەختێن و خووی پێئەگیرێ کەچی خەڵافاندنی بەردەوامی مێشک پێویستییەکی ئەبەدی ئینسانە. هەمان لاپەڕە.. مارکس دوای ئەوەی لەنامۆبوونی مرۆڤی کۆلێیەوە تێگەیشت بەشێک لەو دۆخەی مرۆڤ تێیدەکەوێ نەبوونی هیوا و خولیایە لای خودی مرۆڤ، مارکس پێی وایە هەژارترین مرۆڤ ئەو مرۆڤانەن کە هیچ هیوایەکیان نییە لە ژیاندا. ئارامی پاڵەوانیش وەک ماتەریالیستێک بۆ ژیان دەڕوانێ و دەڵێ: «مرۆڤ بۆ ئەوەی شێت نەبێ، ئەبێ لە دوورە دەستەکانی زەیندا بەدوای هەویا و ئاواتێکدا وێڵ بێت..» ل٤٤

مەرج نییە شۆڕش و تێکۆشان بەختەوەری بۆ کۆمەڵگە بێنێ، زۆرجار شۆڕشەکان دەبنە خۆرکە و تەواو کۆمەڵگەیەک نغرۆ دەکەن، ڕەشبینی و بێئومێدی دەچێنن و ئینسان دەتاسێنن، دوای سەرکەوتنی شۆڕش گەر ئەرک و کاری تازەتر نەیاتە پێشەوە بەڵای کۆمەڵایەتی بەسەر ئەو کۆمەڵگەیەدا دێنێ، گەر خەونی نوێ نەبێت، ئینسان لە شۆڕشگێڕەوە دەکاتە بازرگان و وەک ئۆریوێڵ دەڵێ: مرۆڤ و بەراز جیاوازییەکی نامێنێ و ئەوەی تادوێنێ شۆڕگێڕ بوو ئەمڕۆ دەبێت شۆڕشی بەسەردا بکرێت و لە ڕەگەوە دەربهێنرێت، بۆ بەدبەختی ئێمەش مرۆڤی کورد زۆر کەم لە شۆڕشەکانی بەهرەی وەرگرتووە، هەمیشە لە دڵەڕاوکێیەکی دەروونیدا ژیاوە و بەمجۆرەش جاشێتی و باشێتی تێکەڵ بوون و مرۆڤی کورد لە پێناوی مانەوەدا تەواوی ڕێگا شۆڕشگێڕییەکان و خیانەتکارییەکانی تاقی کردۆتەوە.. «ساتەوەختەکانی تێکۆشان بەختەوەرانەترین چرکەکانی ژیانە و پاش گەیشتن ئەگەر خەونێکی تازەترمان لە باخەڵا نەبێت، سەرلەنوێ گیرۆدەی کابووسی ژیان دەبینەوە..» هەمان لاپەڕە.

ئەمەش پێمان دەڵێ مرۆڤ هەمیشە پێویستی بە خەونی نوێیە، خەونێک لەوەی پێشتری نەچێت و شتێکی تازەی فێرکات، مرۆڤ دەیەوێ فێربێت، ئەمەشی لەخۆوە نییە و سنووری نێوان مرۆڤ و ئەوانی تر فێربوون و ئەزموونێکی شتەکانە، لێ زۆربەی جار فریا ناکەوێت و تەواو دەبێت، نووسینیش لای مرۆڤ هەر لەو مەیلە فێربوونەیەوە هاتووە و دەیەوێ هەڵەیەک ئەم کردی دوای ئەم نەیکات. بەمەش دەیەوێ قەرەبووی ئەوە بکاتەوە کە بە جەستە نەمری بەدەست نەهێناوە و، دەیەوێ وەک ڕۆح ئەو نەمرییە مسۆگەر کات.

لای شارام ڕووداوەکان لەبیر ناکرێن و تێپەڕینی ساڵەکانیش کەمڕەنگی ناکەنەوە.. «هەندێ ڕووداو لەبیر ناکرێ و تێپەڕینی ساڵەکانیش کەمڕەنگی ناکاتەوە. لەنێو ساتە ئاساییەکانی ژیاندا سەرهەڵدێنن و مەوداکانی تری ژیان دەسڕنەوە. مانەوەی ئەم ساتە هیچ پێوەندییەکی بە تیژبوونی زەینەوە نییە یان زێدە گرنگ بوون و جەخت لەسەرکردنی خەڵکی. ئەو ساتەوەختانەی بەزەینەوە دەلکێن و لە قووڵترین شوێنەکانی ڕۆحدا جێگە دەگرن، بۆ مانەوە پێویستیان بەهیچ بیانوویێک نییە. چارەنووسێکن هەموو ئینسانێک گیرۆدەی دەبێ، وەکو ئەوەی تاقە دۆستێکت هەبێ و بیکوژی... تاد». ئارام کە گێڕەوەی ڕووداوەکانە و بەدەم ژانی نەخۆشی و عەشقی سوەیلاوە باسی دەکات کاریگەری ڕووداوەکان دەکاتە بیانوو بۆ مانەوەی لە یادەوەریدا، ئەو پێیوایە ئەو ڕووداوانە وەک چارەنووس و گۆڕینی ڕێڕەوی ئەو چارەنووسە بە ئینسانەوە دەلێکن و ئیتر دەبنە کابووس و ئینسان بۆ هەر کوێ بڕوات بە شوێنییەوەن، ئەمەش دەمانباتەوە سەر قسەیەکی عیسا کە دەڵێت هەمیشە ئەو مرۆڤانەی خاوەن عەقڵی بچووکن بەختەوەرن، پاڵەوانەکەی شارام کە ئارامە عەقڵێکی گەورەی هەیە و ڕووداوەکان تاساندوویانە بۆیە یادەوەری ئەو هێندەی تێدایە بەرگەی ناگرێت و تووشی داوی تلیاک کێشانی کردووە و موعتاد بووە.

ئارام تەمەنی دە ساڵە کە سوەیلا دەبینێ ئیتر ئەم بینینە بۆی دەبێتە دەرد و ئەو بە یەکگەیشتنەی ئارام چاوەڕوانیەتی و بەڕووداوێکی گرنگی دەزانێت کە ژیانی بگۆڕێت هەر ڕوونادات و هەموو گێڕانەوەکەش خراوەتە خزمەتی دەرخستنی وردەکارییەکانی عەشقی ئارام بۆ سوەیلا.. مەنەلۆج کە پێکهاتەیەکی سەراسیمەکەر و بنەڕەتییە لەم جۆرە ڕۆمانانەدا زۆر شت دەدرکێنێت و

هەموو ڕستە جوانەکانی ئەم ڕۆمانە مەنەلۆجەکانن کە بوونەتە بڕبڕەی پشتی بونیادی تەواوی ڕۆمانەکە، ئارام خۆ بەخۆ قسە دەکات و وردەکاری زیاتر دەخاتە سەر یادەوەرییەکانی و هەستدەکەیت لە حاڵەتی نائاساییدایە بۆیە بەو جۆرە دەدوێت و، وێنای ڕووداوەکان دەکات «کارەسات لە کاتی ڕووداندا هیچ لە مرۆڤ ناکات. ڕووداو ئەو کاتە ئینسان تێک دەشکێنێ کە ئیدی ڕوونەدا و وەک خۆی بمێنێتەوە. لە هەناودا باڵا بکا، لە ڕۆحدا جێگیر ببێ و.. ببێ بە هەموو دەردەکان...»

عەباسی کیا ڕۆستەمی لە یەکێک لە چاوپێکەوتنەکانیدا دەڵێ: ئێمە لە گۆشەیەکی تاریکی ئەم جیهانەدا دەژین.. شارامیش سەر بە نەوەی ئەو ڕابوونە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەیە کە عەباس قسەی لێوە دەکات و ئامانجیان هێنانە پرسیار و دواندنی کۆمەڵگەی ئێرانی و دواتر ناوچەکە بەگشتییە، هەموو ئەو تاریکی و دواکەوتنەی عەباس قسەی لێوە دەکات لای شارام بەرجەستە بووە و تەواوی کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکە تێکشکاو و پەراوێز خراون و زۆرێکیش لەوان نەماوە و لە دەمی گێڕانەوەدا ئاوڕ لە خۆیان و بەسەرهاتیان دراوەتەوە، بەڵام دواکەوتنی کۆمەڵگەی کوردی و ئالوودەبوونی بە مادەی بێهۆشکەر و قوماربازی و قومارکردن لەسەر ژن و دۆڕاندنی ژن و هەتیوبازی بەلایەکن و تووشی ئەم نەتەوەیە کراون، ژن لەم ڕۆمانەدا کائینێکی پاسیڤ و گۆشەگیرە و تەنیا لەو کاتانەدا وەک ئەکتیڤ دەردەکەوێت کە ڕووداوەکان دەچنەوە تاران و لەو سەردەمەی شاری سنەدا ژن تەنیا هوهای لێکێشراوە و ئەمەش بەزەقی لە ڕۆمانەکەدا دیارە و ڕۆماننووس بە ئەنقەست ئەو لایەنانەی بەرجەستە کردووە.

ئەو ساڵانەی کە ئەم ڕۆمانە بەسەریان دەکاتەوە و خودی ڕۆماننووسەکە تێیدا ژیاوە ساڵانی شەڕ و شۆڕ بوون و ئینسان لەبەر شەڕ هەناسەی بۆ نەدراوە و شەڕ کۆنترۆڵی تەواوی فکر و هۆشی ئینسانی کردووە و ژیانی لێ زەوت کردووە. دیارە ئەمەش واتا شەڕ سەپاندنی هەیمەنەی کەسێکە بەسەر کەسێکی تردا، سڕینەوەی کۆمەڵە ئینسانێکە و دانانی کۆمەڵێکی ترە لە شوێنیان، کە دواجار وێرانەیەک لە دوای خۆی جێدێڵێ و دنیا دەکاتە دۆزەخ و ئاسەواری بۆ دەیان ساڵ دوای خۆی هەڵدەگرێ، کۆمەڵگە لە بۆتەیەکدا قەتیس دەکات و ناهێڵێ یەک شەقاو بۆ پێشەوە بڕوات، تەنیا مەودای گەڕانەوەی بۆ دەهێڵێتەوە.. «شەڕ جۆرێکە لە شەهوەت، هەموو شتەکان ئەخاتە پەراوێزەوە خۆی نەبێت.

بەخێراییەکی سەرسوڕهێنەرەوە خەڵک بەدەوری دروشمێکدا کۆ دەکاتەوە. پڕیان دەکات لە تەوژمی کوشتن، لە شانازی مردن..»

هەر ئەو ساڵانەی ئەم ڕۆمانە ئاوڕی لێداوەتەوە ساڵانێک بوون کە ئایدیەی مارکسییەت دنیای تەنیبۆوە و تەواوی شۆڕش و بزووتنەوە ڕزگاریخوازەکانی دنیاش مارکسییەتیان کردبووە بەرنامە و سەرمەشقی کارکردن، کوردیش یەک لەو نەتەوانە بوو لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستدا مارکسییەت و بیری سۆسیالیستی بووە بەرنامەی زۆرێک لە پارت و ڕێکخراوە شۆڕشگێڕە کوردییەکان، بەڵام دواتر دەرکەوت مارکسییەت ئەو فریادڕەسە نەبوو بۆ ڕزگاری ئێمەی کورد لە ستەم بۆیە ڕۆماننووس لێرەدا لە بری کۆمەڵگە دەدوێت و نەک هەر بیری مارکسییەت دەتفێتەوە، بەڵکو بەگشتی کوشتن و ئینسان سڕینەوە وەلا دەنێت. لە دیالۆگی نێوان ئارامی خانەخوێ و خەلیلی شۆڕشگێڕی گۆشکراوی مارکسییەتدا ئەم جۆرە ڕەتکردنەوەیەی مارکسییەت و ئینسان سڕینەوەیە بە زەقی دەردەکەوێت.

«ئێمەش هەر ئەوە نەبوو باڵ بگرینەوە. هەرچی ژمارەی کوشتنەکانی دەوڵەت زۆرتربایە، زیاتر کەیفمان لێ دەهات.

«-کاک خەلیل تا کەی دەتانەوێ درێژە بەشەڕ بدەن؟ شەڕ چ دەرئەنجامێکی دەبێ لەماڵوێرانی زیاتر؟ تۆ کە خەڵکت کوشت، لێت دەکوژرێ. خەوی دوژمنت بزڕێنی، بۆ خۆشت خەوی ئارامت بەچاوا ناچێ.

«- پێت وایە ئێمە قینمان لە پێخەفی نەرم و گەرمە؟ پێمان خۆشە بەر گوللە بکەوین؟ ئێمەش ئینسانێکین وەکو دیکەی ئینسانەکان، ئێمەش بە دڕکێک عاسی دەبین، بەڵام بۆ ئەو بەهایانەی کە باوەڕمان پێیەتی لە گوللەی داخیش سڵ ناکەینەوە.

- کامە بەها؟ شەڕ کە ژیانی لە خەڵک دەستاند، چ بەرهەمێکی لێ دەبێتەوە لە ژیان بە نرختر؟

- بەرابەری و یەکسانی مرۆڤ.

- کاک خەلیل بەرابەری ئینسان هێندە ئەژێت لە سەری ئینسان بکوژرێ؟ بۆ وا لە ژیان ئەڕوانێ؟ بۆ ئینسان ئەوەندە گەورە ئەبینی؟

عەباسی مەعرووفی لە ڕۆمانی (سەمفۆنیای مردووەکاندا) ئەردەبیڵ کە زێدی خۆیەتی دەکاتە هەموو دنیا و لە ئەردەبیڵەوە تەواوی بەشەری دنیا دەبینێ، ئەردەبیڵ ناسنامەی مەعرووفییە و ناتوانێ باسی نەکات، لە ڕۆمانی (سوەیلا)شدا بەردەشت دەبێتە هەموو دنیاو،

هەموو دنیاش دەبێتە بەردەشت، نووسەر منداڵی لە بەردەشتدا لێ بەجێماوە و لە تاراندا شیوەنی بۆ دەکات، تەواوی ئەو شتانەی مرۆڤ لە ڕۆمانێکدا دەینووسێت سەردەمی منداڵییە لە یادەوەریدا دێتە جۆش و خرۆش و نووسەر لە ڕێگەی نووسینەوە خۆی خاڵی دەکاتەوە، لە هەموو خەم و خەفەت و کوڵوکۆیەکی سەردەمی منداڵی.

«بەردەشت وەکو دیکەی شوێنەکانی جیهان، وەکو ئەو شوێنانەی چەمەکانی زەمەن پێیدا بەر دەبنەوە و ئاوەدانییەکانی ژیان سازدەکەن..».

لافاوی نەهامەتی و دەردەسەرییەکان لە سەردەمی منداڵی و لەبەردەشتدا کە گەڕەکێکی شاری سنەیە دەست پێدەکات و هەر لەوێشدا کۆتایی دێت و جارێکی تر لە گەنجیداو دواتر لە پیریشدا دەست پێدەکاتەوە، مرۆڤی کورد مەحکومە بە ژیانێکی کولە مەرگی و پڕ گێرمە و کێشە و ئیتر منداڵ بێ و گەنج بێ و پیر بێت جیاوازی نییە، چارەنووسێکە و بەباڵاماندا بڕاوەو هەر جۆرە هەوڵێکیش بۆ دەرچوون لەو بازنەیە وەک لە ڕۆمانەکەدا وتراوە ماڵوێرانترمان دەکات. لای مارکیزیش ماکۆندۆ هەمان دەرد و دەوای لێدەبارێ و لە ڕۆمانی (چیرۆکی مەرگێکی ئاشکرادا) ئەوە دەردەخات کە مرۆڤی ئەو گوندە چەندە مەحکومە بەسەرگەردانی و ماڵوێرانی یاخود لە ڕۆمانی (سەد ساڵ تەنیایی)دا هەرچی مەینەتی خەڵکی ماکۆندۆیە بۆ ئێمەی دەخاتە سەر پەڕەی کاغەز.

پاڵەوانی ڕۆمانەکان پاڵەوانێکن لە کاغەز نەک لە گۆشت و خوێن بۆیە توانای گۆڕینی واقعیان نییە، ئەوە تەنیا نووسەرانی سۆسیالیزم بوون لە چەشنی مەکسیم گۆرکی کە لە ڕۆمانی (دایک)دا لە ڕێگەی پاڵەوانە کاغەزینەکەیەوە واقعی گۆڕی. ئارامی پاڵەوانی ڕۆمانی (سوەیلا)یش دەیەوێ واقع بگۆڕێ و پێچەوانەی شەپۆلی باوی کۆمەڵگەوە مەلە بکات، بەڵام مایەپووچ دەبێت، ئەم پاڵەوانە بۆچوونی بەرامبەر ژن و ئینسان بەگشتی و مەسەلە کەینونەییەکان ڕوون و ئاشکراو ئینساندۆستانەیە، بەڵام کۆمەڵگە ئەمانەی هیچی لێ قبووڵ ناکات و دواجار ئارام دەبێتە گەردکێش و موعتاد دەبێت، کە لەم ڕۆمانەدا بە سووچی دەوڵەتی دەداتە قەڵەم تا ئێستاش ئەو پەتای بڵاوکردنەوەیەی مادە بێهۆشکەرەکان چەکێکی کاریگەرە بەدەست دوژمنانی کوردەوە، کە کارکردنی شارامیش لەم ڕۆمانەدا ڕەخنەگرتنە لەو کۆمەڵگەیەی ڕێگە بە بڵاوبوونەوەی مادەی بێهۆشکەر دەدات، دواتر قسەکردن لەسەر ژن و بەشمەینەتی ژنان لە سایەی ترادسیۆنێکی کۆمەڵایەتی بە زۆر سەپاو بەسەر کورددا، ئارام دەیەوێت ئینسان وەک ئینسان بژی و ڕێگری بۆ دروست نەبێت بۆ هەر جۆرە ژیانێکی شایستە کە خۆی پێیخۆشە، کە دیارە قسەی ئارام قسەی کۆمەڵگەیە بەگشتی.

پیرماگ وشەیەکە تایبەت بە شاری سنە و دەوروبەری، کە بە مانای جووڵە و هەنگاونان دێت و ئەم ڕۆمانەش لە (١٤) پیرماگ پێک هاتووە و هەریەکەیان تەواوکەری ئەوی تریانە و ناکرێت بێ یەک بیانخوێنینەوە و بە هەمووشیان جەستەی ئەو پەیکەرە زیندووە تەواو دەکەن کە شارام مەبەستیەتی و ئەوەشی لە هەمووی جوانترە ئەو عەشقەیە کە بۆتە ستاتۆی سەرەکی گێڕانەوەی ڕووداوەکان، ئەو عەشقەی تەنیا یەک جار بینین تێیدا ڕوودەدات و ئیتر دەبێتە تراویلکە، لێرەدا مەعشوق (سوەیلا)یە و عاشقیش (ئارام) واتا خودی شارامی ڕۆماننووس، (ئارام و سوەیلا) هەوێنی تەواوی ڕۆمانەکەن و بێ ئەوان شتێک نامێنێتەوە لە ڕۆمانەکە، کە دەکرێ وەک ڕەمزی هەردوو کۆمەڵگەی کوردی و فارسی لێیان بڕوانین و گفتوگۆکانی نێوانیان وەک گفتوگۆکانی نێوانیان وەک گفتوگۆی هەردوو کۆمەڵگەی فارس و کورد لێکبدەینەوە، هەردوو شاری تاران و سنەش کە ڕووداوەکان تیایدا ڕوودەدەن، وەک دوو شاری جەنجاڵی فارس و کورد پیشان دراون لەسەر ئاستی شارستانی هەردووکیان قسە کراوە. من کە ئەم ڕۆمانەم خوێندەوە تەواو هەراسان بووم، چونکە لەم ڕۆمانەدا توانەوە و فەنابوونی ئینسان خراوەتە بەر مایکرسکۆبی بینین و پێمان دەڵێ ڕۆژێک ژیان و ڕووداوەکانی ژیان بەو جۆرە فەنامان دەکات، هەرچی مرۆڤی ناو ئەم ڕۆمانەیە چارەنووسیان مەرگە و زۆربەشیان بە مەرگێکی جیاواز لە مەرگی ئاسایی تەواو دەبن، ئەمە جگە لەوەی کە ڕابردوو بە هەموو قورسایی خۆیەوە بەسەر جەستەی ئینسانەکاندا دەڕوات و دەیان پلیشێنێتەوە.